Anti-feminizm olarak Muhafazakar Aile Söylemi

2010'ların başından bu yana, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da ve tüm dünyada otoriter popülist siyaset tarzını benimseyen hükümetlerin yükselişi ve nüfusun azalmasına, geleneksel aile değerlerinin yozlaşmasına ve çocukların geleceğine yönelik ahlaki kaygılarla beslenen ve anti-feminist ve anti -LGBTİQ+ boyutlarıyla öne çıkan seferberlik, dünya siyasetinde önde gelen toplumsal ve politik çatışmalardan biri haline geldi. Aslında toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler olarak betimlenen bu hareketler yeni bir olgu değildi, 1990'ların başında Kahire ve Beijing'de yapılan dünya kadın konferanslarında alınan kararlara karşı Katolik Kilisesi ve aşırı sağ kesimler tarafından toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler örgütlü bir reaksiyon olarak başlatılmıştı[1]. Son yıllarda yaşananlar ise genellikle toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin sağ popülist siyaset tarzıyla buluşarak toplumsal cinsiyet yerine ailenin anaakımlaştırılması olarak görülüyor.

Türkiye'de ise AKP iktidara geldiği günden bu yana sürdürdüğü feminizm karşıtı, nefret söyleminden beslenen aileci politikalarıyla sürece uzun bir süre önce kurumsallaşmış İslamcılık ve Sünni-Türk milliyetçiliği eşliğinde ve otoriter popülist siyaset tarzıyla öncülük ediyor.

Bu yazıda anti-feminist bir duruşa sahip olarak muhafazakâr sağın aileye bakışını ele alacağım. Öncelikle batıda son dönem yükselişe geçen ve bugüne kadar toplumsal cinsiyet alanında feministlerin ve LGBTİQ+'ların mücadelesiyle kurumsallaşmış yapılara ve hukuki çerçevelere "aile"nin tehdit altında olduğu gerekçesiyle karşı çıkan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin temel söylemlerini ele alacağım. Sonrasında ise Türkiye siyasetinde Tanzimat'tan bu yana sağ siyasetlerin aile söylemini ele alacağım ve AKP'nin, öncülleri sayılabilecek Milli Görüş partilerinden günümüzdeki iktidar dönemine kadar aileci politikalarının izini sürerek muhafazakar "aile" söyleminin bugün geldiği noktaya ulaşıncaya dek tarihsel koşullara bağlı olarak geçirdiği dönüşümler üzerinde duracağım.

Batıda toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, halihazırda muhafazakar ve köktendinci olan toplum kesimlerini kadınların vücut bütünlüğünü koruma hakkına karşı harekete geçirerek (örneğin Polonya'da, İspanya'da kürtaj yasağı) LGBTİQ+ karşıtı söylemle heteronormatif aile dışı seçenekleri dışlayarak (örneğin; Fransa, Hırvatistan, Slovenya'da eşcinsel evliliğe tepki vererek) toplumsal cinsiyet araştırmalarının akademi veya eğitim müfredatından dışlanmasıyla (Macaristan, Rusya, Almanya'da) hükümetlerin toplumsal cinsiyeti yaygınlaştırma politikalarını tersine çevirmeye çalıştılar[2].

Toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerin ortaya çıkışının izi ulusal düzeyde hem Avrupa'da hem de Amerika'da dini çevrelere kadar sürülebilir. Öncelikle erkeklerin ve kadınların eşit onura ve fiziksel, psikolojik ve ontolojik açıdan tamamlayıcı farklılıklara sahip olması anlamına gelen Vatikan'ın 'tamamlayıcılık' kavramı tarafından desteklenir. Ancak bu kampanyaların tek aktörü dini gruplar değiller. Dünyanın her yerinde ailelerin karşılaştığı "tehlikelere" karşı örgütlü hareketler var. Özellikle politik gruplar tarafından finanse edilen sivil toplum kuruluşları kilit bir

[1] 1995 Pekin'de Kadınlara İlişkin Dördüncü Dünya Konferansı'ndaki (Pekin Konferansı) farklı feminist gruplar "cinsiyet ilişkilerinin depolitizasyonu" konusunda endişelenirken muhafazakar gruplar bunun tam tersinden endişe duyuyorlardı. Onlara göre, "toplumsal cinsiyet", kadın ve erkek arasındaki ilişkileri aşırı politize etmiş ve insan ilişkileri konusunda "kabul edilmiş gerçekler"e şüpheyle yaklaşmıştı. (Bkz: Lorena Sosa (2021), "Beyond gender equality? Anti-gender campaigns and the erosion of human rights and democracy" https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0924051921996697 İndirilme tarihi: 10.06.2021.

2 Nur Sinem Koruou (2020) "Right Wing Populism and Anti-Gender Movements: The Same Coin With Different Faces" Global Political Trends Center (GPoT) https://www.jstor.org/stable/resrep25189.

role sahip ve seküler aktörlerin toplumsal cinsiyet karşıtı kampanyalara katılımını sağlayarak uluslararası kuruluşların siyasi organlarıyla etkileşime girebiliyorlar.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin elinde "toplumsal cinsiyet ideolojisi" bağlamsal koşullara uyum sağlayan boş bir kavrama dönüştürülerek oynak bir hedef haline geliyor ve Kováts'ın ifadesiyle "sembolik yapıştırıcı" görevi görüyor. Öyle ki toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yasaklanmasına yönelik tehdit dahi endişe verici bir boyuta ulaşıyor ve İstanbul Sözleşmesi'nin asıl derdinin cinsel çeşitlilik olduğu iddia ediliyor[3]. İspanya veya Arjantin gibi, yasaların eşcinsel evliliğe halihazırda izin verdiği devletlerde, 'kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet' kavramının kendisi, yalnızca kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin ana hedefi olduğu fikrine- erkekler de şiddete uğrayabilir iddiasıyla- meydan okuyan kampanyalar tarafından saldırıya uğruyor.

Öte yandan okullarda cinsel eğitim ile çocukların cinsel sömürü ve pedofiliden korunması gibi bir konu' toplumsal cinsiyet ideolojisi' şemsiyesi altına girerek çocukların özellikle LGBTQ+'lardan uzak tutulması meselesine dönüştürülüyor. Ailesel hakların 'devlet müdahalesi' ve 'hükümet yetkisinin aşılması'ndan korunması meselesi bu tartışmada araçsallaştırılıyor; dahası 'aile' artık (sadece) 'değerler' ve koruma nesnesi ile ilişkilendirilmeyip hakların öznesi olarak düşünülüyor.

Toplumsal cinsiyet ideolojisi ayrıca, ulusal değerlere ve geleneklere karşı uluslararası örgütler, kurumlar, STK'lar tarafından teşvik edilen yeni bir sömürgeleştirme biçimi olarak devlet egemenliğine yönelik bir tehdit olarak kabul ediliyor. Polonya'da "toplumsal cinsiyet ideolojisi", geleneksel aileye karşı yabancılar tarafından dayatılan bir tehdit olarak tasvir ediliyor ve ulusal kimlik ve AB karşıtı söylem güçleniyor. Benzer endişeler Macaristan'da 'Brüksel'e karşı' dile getiriliyor.[4] Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, ulusal kimliği korumak için kendi bağlamlarındaki etnik azınlıklar, göçmen grupları veya uluslararası kurumları toplumdaki sorunların kaynağı olarak tanımlayarak günah keçilerini oluşturuyorlar. Milliyetçi aşırı sağ anlatılarda aile, ulusun istikrarı ve bekası için önemli görülüyor. Almanya'da aşırı sağ parti AfD, parti programında 'normal', orta ölçekli ailelerin ortadan kaybolmasından ve bunun sonucunda 'yerli nüfusun' küçülmesinden duyduğu endişeyi dile getiriyor. "Yerli" Alman nüfusu arasında göçü kısıtlamak ve doğum oranını artırmak, (etnik olarak beyaz) Alman nüfusunun küçülme eğilimine karşı önemli önlemler olarak görülüyor. Böylece parti sadece ulusal kökenleri vurgulamakla kalmıyor, aynı zamanda "saf" bir Alman ulusunu da destekliyor. AfD, çok çocuklu aileleri destekleyecek ve bir ebeveynin evde kalmasını mümkün kılacak politikalara çağrı yapıyor. AfD böylece aileci politikaları toplumsal cinsiyetten bağımsız terimlerle teşvik ederken, NPD sadece çocuk bakımı ve hane bağlamında kadınlara atıfta bulunuyor ve annelere gelir sağlamak gibi daha spesifik fikirler sunuyor. İlginç bir şekilde, iki partinin gençlik kolları en muhafazakar ve geleneksel kadın imajını destekliyor[5]; örneğin, JN, Alman kadının erkeğinin yanında olduğunu açıklıyor: Anne veya refakatçi olarak, zor zamanlarda ve tehlike zamanlarında. Grup, kadınları "Alman gücünün kutsal kaynağı" olarak adlandırıyor ve anneliğin "bir kadının aşağılanması olmadığını, kadınları ölümsüzlüğe yükselttiğini" ve doğum yapmanın hem bir onur hem de bir görev olduğunu ileri sürüyor.

---

3 Sosa, age.

4 Garbagnoli, Sara 'Against the Heresy of Immanence: Vatican's "Gender" as a New Rhetorical Device Against the Denaturalization of the Sexual Order'
https://brill.com/view/journals/rag/6/2/article-p187_4.xml?language=en İndirilme tarihi: 08.06.2021.

5 Katherine Fangen, (2021), "Kinder, Kirche and Küche - Gender and family rhetoric of the German far right"

Türkiye'de muhafazakâr aile ve anti-feminist söylemin izini sürmek

Türkiye'de aile hem siyasi bir metafor hem de bir kurum olarak kurucu özellikte. Devlet, diğer kurumlar üzerinde bağlayıcı ve kural koyucu bir siyasal kurum olarak ailenin ne olması gerektiğini, sınırlarını ve görevlerini sürekli olarak belirler ve onu gözetim altında tutarken; aile bir ideoloji olarak devlet ve millet kurgusunun referansı haline gelir. Kadın ve çocukları tebaaya, babayı ise hükümete benzeten geleneksel ve yaygın analojinin ötesinde, Türkiye'de devlet ve aile arasında birbirinin temel niteliklerini belirleyen kurucu bir ilişki mevcuttur; devletin yurttaşı olmak ya da Türk milletinin mensubu olmak, vatandaşlar arasındaki sembolik bir akrabalığa ve kardeşliğe atıf ile tanımlanmıştır[6].

Türkiye'de ailenin, devletin ve kamusal tartışmaların ana bileşeni haline gelmesi Tanzimat döneminde gerçekleşir. İmparatorluğun devamlılığını sağlama adına modernleşme yoluyla geleneğin yeniden inşa edildiği bu dönemden başlayarak kadın ve aile özdeşliği fikri, kadının aile içindeki kimliklerinin niteliğinin tartışılmasını sağlar. Kadının "iyi anne" "iyi eş" "iyi müslüman" olmasının gereklilikleri tartışılır. Aile içinde kadının anne olarak işlevi sorgulanmaz ancak anneliğin günün gereklerine göre reforme edilmesi yoluna gidilir. Dönemin karar verici konumundaki reformist erkeklerinin düşüncesi, çocukların anneleri tarafından yetiştirileceği için, aile içindeki anne rolü ile özdeşleştirerek kadının eğitilmesinin, toplumsal yeniden üretim ve devletin refahı için önemli olduğuydu.[7]

Tanzimatın erkeğe biçtiği rolü görmek için ise İnci Kerestecioğlu'nun referansıyla[8] Tanzimat'ın önemli mimarlarından Namık Kemal'e başvurmak yerinde olacak. Namık Kemal "Aile" başlıklı makalesinde Müslüman dünyasının Batı'ya oranla ahlaki üstünlüğünün temelinde aile bağlarının kuvvetliliğinin bulunduğunu belirttikten sonra, geleneksel aile yapısını, özellikle kadınlara ve gençlere uyguladığı baskı yüzünden kıyasıya eleştirir. Toplumsal yapılar ile evin odaları arasında benzerlik kurarak, odaları dağınık ve düzensiz bir evin işlevlerini gerektiği biçimde yerine getiremeyecek olması gibi, uyumsuz ailelerden oluşan bir toplumun da gelişemeyeceğini söyler. Namık Kemal'e göre bu uyum ancak doğru bir şekilde işleyen, sağlam bir baba otoritesiyle elde edilebilir. Baba bir arkadaş, bir rehber, bir öğretmen olmalıdır. Böylelikle ev içinde kalarak gelecek nesilleri yetiştirme görevi verilen kadın, baba ve koca olarak erkeğin rehberliğinde neslin hem Türklük ve İslam öğretilerinden süzülmüş ahlakıyla donanacak hem de batıyı güçlü kılan eğitim anlayışıyla yetiştirilmesinden sorumlu olacaktır.

AKP'nin aileci politikalarına gelmeden önce öncülü sayılabilecek MNP'den RP'ye kadar Milli Görüş Hareketi partilerinin program ve tüzüklerine bakmak AKP'nin feminizm karşıtı aileci söyleminin kökenleri konusunda bir fikir vereceği gibi aile söyleminin tarihsel koşullara bağlı olarak geçirdiği dönüşümü görmek de mümkün olacaktır. Milli Görüş Hareketi'nin ilk siyasi partisi olan MNP'nin programında, partinin aile düzenini toplumun temeli saydığı, "aile

[6] Bkz. Selda Şerifsoy S. (2013). "Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi:1928-1950" içinde *Vatan Millet Kadınlar*. 167-201. İstanbul: İletişim Yayınları.

[7] Çağlayan Kovanlıkaya (2014). "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Kadın Yurttaşın İnşasında Ataerkil Zihniyet Şiddeti" içinde Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları", Der. Güney Çeğin- İbrahim Şirin, İletişim Yayınları, ss. 435-475.

[8] İnci Özkan Kerestecioğlu (2013) "Mahremiyetin Fethi: İdeal Aile Kurgularından İdeal Aile Politikalarına", Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü? 09–10 Kasım 2013 Düzenleyen: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Konferans Kitabı, 10.

planlaması, nüfus siyaseti, doğum kontrolü, gebeliği önleme, istediği kadar çocuk yapma hürriyeti adları altında yürütülen" faaliyetlerin millî gelişmemizi engelleme hareketinin birer parçası olması nedeniyle şiddetle karşısında oldukları belirtilir MNP'nin kapatılmasının ardından 1972'de kurulan MSP'nin parti program ve tüzüğünün aile ve kadın konusundaki hükümleri de MNP'ninkilerle bire bir örtüşür[9].

1986 yılında kurulan RP Programı'nda da ailenin milletin temeli olduğu vurgulanır ve "ailenin güçlenmesi, huzur, saadet ve selamet içerisinde yaşaması ve her türlü yıkıcı maddi ve manevi tesirlerden korunması için gereken bütün tedbirlerin alınmasının vazgeçilmez prensipleri arasında yer aldığı"[10] belirtilir ve kadın aile başlığı dışında gündeme gelmez. Ancak RP döneminde önceki Milli Görüş Hareketi partilerinden farklı olarak kadın, kamusal ve siyasal alanda görünmeye başlar. Bütünüyle evlerine hapsedilen kadınların İslami hareketin yükselişiyle birlikte artık cemaat ya da partinin çıkarları için belli düzeyde toplumsallaşıp siyasallaşmasına izin verilen 1980'ler Türkiye'sinde, bu amaca uygun olarak cemaatler ya da parti bünyesinde erkeklerin denetiminde kadın birimleri kurulur. RP, bir yandan başörtüsüyle üniversitelere devam edilmesine öncülük ederek destek vermiş, diğer yandan da kadınları siyasal faaliyetlere çekerek onları kendi programları doğrultusunda harekete geçirmiştir. RP'nin kadın üyeleri, evlerdeki potansiyel seçmene erişmede oldukça aktif roller üstlenmiş, 1994 yerel seçimlerinde kadınların ev ev dolaşarak yaptığı çalışmalarının semeresiyle 1994 yerel seçimlerinde beklenmedik bir başarı gösteren RP döneminde, kadınlar ilk dışlanma deneyimlerini yaşarlar. 1994 yerel seçimlerinde Sibel Eraslan ve çevresindeki kadınlar İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkanlığı için seçimleri örgütleyen önemli bir grup olmasına rağmen, belediye başkanlığına gelen Erdoğan tarafından seçimlerden hemen sonra "feminist" olmakla suçlanarak belediye merkez organlarından dışlanırlar[11]. Bu, muhafazakar partiler nezdinde kadınların siyasette ancak oy toplamak için ya da koz olarak araçsal bir biçimde ve sınırlarını erkeklerin çizdiği biçimde yer alabileceklerinin ilk örneklerinden sayılabilir.

28 Şubat sürecinin ardından kurulan FP'den de bu defa RP'yi iktidara taşıyan kadınlar dışlanırlar. Ancak bununla birlikte FP'nin program ve seçim beyannamesine bakıldığında, selefi olan Milli Görüş partilerinden farklı olarak kadın vurgusunun yapıldığı görülür. Ailenin toplumun temel kurumu olarak addedildiği parti programında, Türkiye'de 80 sonrası yükselişe geçen kadın hareketinin etkisiyle, kadının ailenin ve toplumun temel direği olarak görüldüğü, ekonomik ve sosyal hayatta daha başarılı olabilmesi amacıyla kadının eğitim ve öğretimine özel önem verileceği belirtilir[12].

Anayasa Mahkemesi tarafından 22 Haziran 2001'de kapatılan FP'nin ardından Milli Görüş Hareketi'ndeki "Gelenekçi" kanat tarafından kurulan SP de FP gibi parti programında kadın vurgusu yapar, çalışma hayatında kadınlar için özel tedbirler alınacağını belirtir. Ailenin toplumun doğal ve temel unsuru olarak kabul edildiği programda, aileyle ilgili ele alınması gereken önemli konulardan biri olarak kadınların toplumsal konumu ve haklarına önem verildiği ancak kadının çalışarak aile bütçesine katkıda bulunması ve kendisini geliştirmesinin bedelinin çocuklarını ve ailesini ihmal etmesi olmadığı, partinin çalışma hayatında kadının annelik ve aile sorumluluğunu

[9] H. Özdemir ve Y. Demirkanoğlu (2015) "Türkiye'de Muhafazakâr Sağ Pencereden Kadına Bakış" Kaü İibf Dergisi, 6(10), s. 236
[10] Bkz: 1986 Refah Partisi Programı, s. 9
[11] Özdemir ve Demirkanoğlu, age.
[12] Fazilet Partisi Programı, 1998.

da yerine getirebilecek düzenlemeler yapacağı belirtilir ve böylelikle kadının ancak "aile" içinde var olabileceğinin altı çizilmiş olur[13].

28 Şubat sürecinin Milli Görüş Hareketi içerisinde yarattığı dönüşüm ve ayrışma neticesinde, hareketin yükselen kanadı "Yenilikçiler" tarafından kurulan AKP'nin programına bakıldığında ise, kadına araçsal yaklaşımın açıkça dile getirildiğini görürüz. Programda sadece toplumun yarısını oluşturdukları için değil, birey ve sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etkin oldukları için kadına öncelik verildiği, kamusal yaşama kadının katılımının ve siyasette faal rol oynamasının özendirileceği, kadınla ilgili STK'ların destekleneceği, kadına yönelik şiddetin ve istismarın önleneceği ve kadının eğitim sorununun çözüleceği, çalışma hayatında çocuk ve aile sorumlulukları dikkate alınarak sosyal güvenlik ve çalışma koşullarında iyileştirmeler yapılacağı, mevzuatımızda kadın aleyhindeki ayrımcı hükümlerin değiştirileceği gibi hükümler yer alır[14].

AKP'nin iktidara geldiğinden beri en çok vurguladığı noktalardan biri aileyi güçlendirmek. 2004'te zinayı yeniden ceza yasası kapsamına almaya çalışmakla başlar, 2008'de üç çocuk dayatması ardından yürürlüğe giren SSGSS yasası ile kadınlar ya babaya ya da kocaya bağımlı olarak aile içinde yaşamaya mahkûm edilir. Derken bakanlığın isminden "kadın" çıkarılır ve ismi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olur. Bunları aile ve ev kadınlığı eğitim programları, kürtajı yasaklama denemeleri ve yeni kürtaj düzenlemeleri izler. "Aile ombudsmanlığı" düzenlemesiyle boşanmak isteyen kadınlara yönelik bir engelleme mekanizması başlatılır. Boşanmaların rapora bağlanması, evlenen öğrencilerin kredi borçlarının silinmesi, 25 yaşından küçük evli çiftlere verilecek krediler, "kızlı erkekli" yaşayan evlere başbakanın tek sözüyle yapılan baskınlar evlilik ve aile kıskacının iyice daraldığını gösteriyordu (Ulusoy, 2013)

Batı'da 1960'ların özgürlük hareketlerine tepki olarak yükselen yeni sağın ilk dönemindeki klasik muhafazakâr vurgu, çalışan-evli kadın ve çalışan anneleri hedef aldı. Çünkü bu kadınların toplumu dönüştürücü etkisi olduğu düşünülmüştü ve aile birliğinin dağılması ve baba otoritesinin sarsılmasından, evde yemek yapıp, çocuğa bakmak yerine çalışmayı, bir anlamıyla güçlenme ve özgürleşme yolunda adım atmayı tercih eden kadınlar sorumlu tutuldu. Toplumun ahlakı, birlik ve düzeni, eve ekmek getiren baba rolünün korunması ile sağlanabilirdi ancak. Ne var ki sonraki dönemlerde neoliberalizmin yükselişiyle sermayenin ucuz emeğe artan talebi, kadınların sadece yeniden üretime katılmalarıyla yetinemezdi. Nitekim açılan bu yoldan, yani kadının sadece aile içi rolleriyle tanımlanması durumundan, neoliberalizm de kendi payına oldukça yararlandı. Böylece kadının aile içi rolleriyle tanımlanması ve ücretli emeğinin "aileye destek" olarak görülmesi, kadının emek piyasasındaki dezavantajlı konumuna zemin oluşturdu. Kadını gerektiğinde yedek işgücü olarak kullanmak, "aileye destek" olarak düşünülen kadın emeğinin ucuz ve güvencesiz olmasından faydalanmak isteyen neoliberalizmin kadını eve kapatan klasik muhafazakârlıkla olan çatışmasını ise yeni muhafazakârlık çözdü. Yenimuhafazakâr pozisyon, muhafazakârlık gibi aile yaşamı, heteroseksüel evlilik ve cinsiyet farklılığı gibi unsurlarla kadının geleneksel olarak ev kadını olduğu patriyarkal aileye vurgu yapmayı sürdürürken; muhafazakârlıktan farklı olarak kadınların ücretli çalışmasını da meşrulaştırdı. Yenimuhafazakârlıkta kadınların ücretli çalışması bir seçenek olarak güçlenirken liberalizmin "cinsiyet eşitliği" yerine "fırsat eşitliği"ne geçiş yapılır ve dolayısıyla tıpkı muhafazakârlık gibi cinsiyet rolleri ve cinsiyetçi işbölümüne dokunulmaz. Yenimuhafazakârlar çubuğu refah döneminde öne çıkan "cinsiyet eşitliğinden" değil, "cinsiyet farklılığından" yana bükerler . Burada öne çıkan, kadının erkekle eşit olmamasının sonucu olarak

[13] Saadet Partisi Programı, 2001.

[14] AKP, Kalkınma ve Demokratikleşme Programı, 2002.

dışarıda erkekten daha aşağı işlerde çalışabilirken, bir yandan da kadından namuslu, dürüst ev kadını olmasının beklenmesidir. Ayrıca, çalışan annelerden, devletten destekleyici sosyal politikalar beklemek yerine, evde ve işte çalışıp aynı zamanda annelik ve karılık görevlerini eksiksiz yerine getirmek için bireysel ayakta kalma stratejileri geliştirmeleri beklenir. Dolayısıyla yenimuhafazakâr iklimde kadınların işgücüne katılımının bedeli daha düşük ücretler, güvencesiz ve ev içi bakım emeğinin bütün yükünü üstlenerek çalışma olur. Sosyal politikaların güçsüzleştirildiği neoliberal ortamda aile, ayakta kalmanın yegâne dayanağı haline getirilir.[15]

2010 sonrası dönemde AKP milliyetçilik ve ırkçılık ve nefret söylemini harmanlayarak kadın düşmanı, toplumsal cinsiyet karşıtı politikalarına hız verdi. 2011'in Aralık ayında Uludere'de köylülerin askeri helikopterlerce bombalanıp, 34 kişinin öldürülmesine yönelik ne bir soruşturma açan ne de özür dileyen hükümetin başbakanı, kendi tabanından bile güçlü tepkiler aldığı bir zamanda "Her kürtaj bir Uludere'dir" diyebildi. On haftaya kadar yasal olan kürtaj süresini indirmeye kalkan değişikliğe karşı kadınlar sokaklara döküldüğünde, bu değişiklik rafa kaldırıldı ama fiilen sekiz hafta olarak uygulanmaya baslandı. Bir yandan da doğum kontrol haplarına erişim zorlaştırıldı. Aynı argümanları farklı dönemlerde ihtiyaçlara göre yenileyen Erdoğan bu talebini "Kadınlardan millete üç çocuk hibe etmelerini istiyorum" diyerek, çocuğu sadece kadının sorumluluğunda gören bakışına, çocuğu açıkça meta olarak tanımlayan bir anlayışı da ekledi. Gerçekten de, kadınlara sürekli doğurmalarını söyleyen bu görüş hem muhafazakârlığın hem neoliberalizmin hem milliyetçiliğin tonlarını içeriyor: "Demografik fırsat penceresi" olarak tanımlanan 15-65 yaş arası çalışabilir nüfus oranını yüksek tutmak, yani emek piyasasındaki rekabeti canlı tutmak, Kürt ve Türk nüfus arasındaki dengeyi korumak, oransal olarak Kürt nüfusun artmasını engellemek ve kadınların esas işlevinin annelik olduğunu vurgulamak[16]

Türkiye devletinin küresel ölçekteki kadınların insan hakları rejimine gitgide daha fazla dâhil olması 2002'deki ilk AKP hükümetinden beri Türkiye'deki feminist ve LGBTİQ+ hareketlerinin etkili mücadelesinin sonucu oldu. Bu mücadelelerle kadınların özgürleşmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşılamasa da toplumsal ve ekonomik örgütlenmenin farklı alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi politikalarının anaakımlaşmasını, feminist sözün dolaşıma girmesini sağladı.

Öte yandan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iktidarı ile doğrudan bağlantılı çok sayıda kadın örgütünün feminizme alternatif bir toplumsal cinsiyet ideolojisinin propagandasını yaptıklarına tanık olduk. KADEM ve HAZAR gibi örgütler bir yandan, AKP tarafından İslami Anadolu medeniyetinin temel direği addedilen aile kurumunu teşvik etmek için feminist hareketi "toplumsal değerlerimize karşı bireyselliği geliştirmekle" açıkça eleştiriyorlar.[17] Diğer yandan hâlâ aile kurumunu özellikle de erkekleri reforma tabi tutmayı istiyorlar. Örneğin "daha sorumluluk sahibi bir babalık" talep ederken büyük medyadaki mükemmel annelik idealinin pompalanmasının "kadınları teşvik etmek bir yana hamile kalmaktan caydırdığını" söylüyorlar[18]

---

[15] Yasemin Özgün ve Deniz Ulusoy (2011) "Yeni Muhafazakarlık ve Kadın Cinayetleri", Feminist Politika, sayı 11.
[16] Kerestecioğlu, age.
[17] Bkz: https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sumeyye-erdogan-feministlere-catti-239134.
[18] Funda Hülagü (2020), "Türkiye'de Örgütlü Feminizm Anlık Görüntü", H. Böll Stiftung. https://tr.boell.org/tr/2020/09/14/turkiyede-orgutlu-anti-feminizm-anlik-goruntu. (İndirilme tarihi: 03.05.2021).

Ne var ki bu kadın örgütleri de iktidardaki erkeklerce kendilerine çizilen sınırları zorladıkları gerekçesiyle feminizm karşıtı grupların ve kalemşörlerinin saldırılarına maruz kalmaktan kurtulamadılar[19]. Karahasanoğlu Yeni Akit'teki yazısında "Yönetime Cumhurbaşkanı'nın kızı Sümeyye Hanım'ı da aldıkları için AK Parti destekçisi olarak topluma lanse ediliyorlar… Yaptıkları açıklamalar olaylara koydukları tavır, Tayyip Erdoğan'dan ilhamla hayata geçiriliyor gibi bir algı var..Kendileri "feminist olmadıklarını" açıklıyorlar..Biz de öyle kabul etmek zorunda kalıyoruz..Ama..Bu kabul; onların yanlış yaptıkları noktaları hatırlatmamıza da engel olmamalı" diyerek KADEM'i İstanbul Sözleşmesi'ni savunmakla suçluyor. Bunlar karşısında ise KADEM feministlerle arasındaki mesafeyi derinleştiriyor ve toplumsal cinsiyet eşitliği yerine toplumsal cinsiyet adaletini önerebiliyor. En son Cumhurbaşkanının gece yarısı bir kararname ile İstanbul Sözleşmesi'ni fes etmesinin ardından "Geldiğimiz noktada zemininden koparılmış ve toplumsal bir gerilim öznesi haline dönüştürülmüş durumda" diyerek iyiden iyiye geri adım atıyor.

İktidarın hizmetindeki yazarlar, "Brüksel", "ABD" ve ulus aşırı şirketlerin hep birlikte heteroseksüel aileyi parçalamaya çalıştıklarını iddia ediyorlar. İstanbul Sözleşmesi, 11 Mayıs 2011 tarihinde AKP- MHP- CHP ve HDP milletvekillerinin oylarıyla TBMM'den geçirildi… Yeni Akit Gazetesi yazarı Sefa Saygılı, "Rüzgâr ekildi, fırtına biçilecek. Feministler ve LGBTİ bireyleri hedeflerine son 20 yılda ulaşmışlardır." diyor ve devam ediyor: "İstanbul Sözleşmesi kadına şiddeti önlemedi, aksine şiddetin daha da artmasına sebep oldu… Anayasamızın ruhuna aykırı öğeler içeriyor ve aile kurumunu ortadan kaldırıyor. Sözleşmede alenen kadın ve erkek dışında cinsiyet tanımlaması yapılıyor. Toplumsal cinsiyet eşitliği tanımında, kişi kendini hangi cinsiyetten hissediyorsa odur denilerek Allah'ın yarattığı erkek ve kadın cinslerinin dışında cinsler türetilerek, cinsiyeti bozma girişimi planlı bir şekilde sürdürülüyor. Kız çocuklarımızın suiistimal edilmesine ve 764 bin babanın 2,5 yıl içerisinde ailesinden uzaklaştırılmasına yol açtı. İstanbul Sözleşmesi aileyi korumamaktadır, aksine daha tahrip etmektedir. Sözleşme, sapkın ilişkileri de kapsıyor. Sapkın ilişkiler adeta koruma altına alınıyor. İktidar mensupları başta olmak üzere iktidara yakın yazar ve düşünürler bugüne kadar İstanbul Sözleşmesi'nin mutlaka feshedilmesi gerektiği noktasında birleşiyor. Ama bugüne kadar bu alanda somut bir adım atılmadı. Sözleşme Türkiye'de de aileyi tehdit etmeye devam ediyor. Kanun tamamen aileye vurulan bir darbe niteliğinde. Kadın cinsiyetçi bir yaklaşımla hazırlandı. Bütün erkeklerin suçlu ve kötü olduğu ön kabulü var! Sözleşmede, "aileyi koruma" başlığı yer alsa da hedefte kesinlikle aileyi daha kolay dağıtma hedefi var."[20]

İstanbul sözleşmesinin iptal edilmesi sonrasında "Her şeyden önce uluslararası bir sözleşme, Avrupa'dan bize dayatılan bir sözleşme (benim bildiğim kadarıyla) ilk defa halktan yükselen bir tepki karşısında geri çekildi. İnsanlar cami önlerinde bildiri dağıttılar, sosyal medyada bilgilendirici mesajlar paylaştılar, yetkililere mektuplar gönderdiler, ziyaretler yaptılar vs...Peki halkın bu tepkisinin karşısında kimler durdu? Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Konseyi, ulusal ve uluslararası şirketler, Avrupa'dan gelen hibelerle çalışan STK'lar"[21] Halihazırdaki anti-feminist dalganın yeni olan bir başka yanı ise toplumsal cinsiyet karşıtlığı ile küresel kapitalizmin

[19] Bkz: Ali Karahasanoğlu, "Kadem ya öğrensin ya da sussun" *Yeni Akit*, 06.10.2019 https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ali-karahasanoglu/kadem-ya-ogrensin-ya-sussun-29959.html.

[20] *Milli Gazete*, 06.02.2021. https://www.milligazete.com.tr/haber/6357197/yeni-akit-yazari-sefa-saygili-lgbti-hedeflerine-son-20-yilda-ulasti,

[21] Mücahit Gültekin, "İstanbul Sözleşmesi neden iptal edildi?" *Milli Gazete,* 26.03.2021, https://www.milligazete.com.tr/makale/6815498/mucahit-gultekin/istanbul-sozlesmesi-neden-iptal-edildi

sahtekâr bir insancıl eleştirisini aynı potada eritmesidir. Onlara göre bu aktörler "kapitalist sistemin geleceğini tehdit eden küresel fazla nüfusu denetim altına almaya çalışıyorlar"[22]

Son dönem anti-feminist ve LGBTİQ+ karşıtlığının önünü açan bir başka dönüşüm eğitim sisteminde gerçekleşti. Son birkaç yılda, devlet kaynaklarının laik eğitimden dini eğitime kanalize edilmesiyle, cinsiyet tamamlayıcılığı ve yaratılış amacı (fıtrat) gibi kavramlar her düzeyde okul müfredatına girdi. Diyanet İşleri Başkanlığı ile diğer devlet kurumları, özellikle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında imzalanan çok sayıda protokolde "Kadınlar" başlığında, kurumsallaşmış İslam'ın, toplumsal cinsiyet dahil olmak üzere toplumsal ilişkilerin eşitsizliği doğallaştıracak şekilde yeniden çerçevelenmesinde kilit bir role sahip olmasını sağlıyor[23] Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü" tarafından koordine edilen ve British Council liderliğindeki Konsorsiyum tarafından teknik destek verilen "Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi" (ETCEP)'ne toplumun inanç değerlerine, örf ve geleneklerine aykırı düzenlemelere sahip olması gerekçesiyle karşı çıkılıyor: "ETCEP projesi başarıya ulaştığı gün çocuklarınızı tanıyamayacaksınız. Beğenmediğiniz o gelenekleri bile yana yakıla arayacaksınız. Aynen şimdi 70'lerdeki, 80'lerdeki mahallenizi aradığınız gibi. Ama bulamayacaksınız. İş işten geçmiş olacak. Pişman olacaksınız, belki de pişman bile olamayacaksınız. Sonra çaresiz kendinizi olup biten her şeye alıştıracaksınız."[24]

Müftülere resmi nikah yetkisi verilmesinin; doğum kaydını yazılı belge yerine sözlü beyanla yapılmasının önünü açan ve evlilik aracılığıyla vatandaşlığa geçişte "genel ahlak" kriteri getiren Müftülük Yasasına tekil bir olgu olarak değil sistematik bir sürecin parçası, aile politikaları ve diyanet ekseninde kurulan ve kadınları ikincilleştiren belirli bir kurumsal altyapının parçası olarak bakmayı öneren Feride Eralp'e[25] göre kadınların hakları, hayatları için mücadele ettikleri sosyal politika alanının yerinde artık sosyal yardım rejimi var. Bu da kadınları iki kuruma muhtaç etmeye dayalı olarak işliyor. Bunlardan biri aile diğeri Diyanet, yani müftülükler, bunlarla ilişkili çeşitli kurum, vakıf ve dernekler. Diyanet devasa bütçesi ve aile eğitimi, evlilik rehberleri vb. projeleriyle hem ailenin nasıl bir kurum olması gerektiğinin tariflenmesi ve yaygınlaştırılmasında rol üstleniyor hem de "aile" dağıldığında kadınlara sığınaklarda, çocuklara çocuk ve sevgi evlerinde nasihat ederek birlik ve bütünlüğü sürekli kılıyor.

---

[22] Hülagü, age.

[23] Selin Çağatay, "Women's Coalitions beyond the Laicism–Islamism Divide in Turkey: Towards an Inclusive Struggle for Gender Equality?" *Social Inclusion* (ISSN: 2183–2803) 2018, Volume 6, Issue 4, ss. 48–58.

[24] Osman Atalay, "Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi projesi", *Yeni Akit,* https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/osman-atalay/egitimde-toplumsal-cinsiyet-esitliginin-gelistirilmesi-projesi-27071.html.

[25] Feride Eralp, "Diyanet protokolleri ve ailenin mutlak bütünlüğü çerçevesinde hayatlarımız nasıl şekilleniyor?", 26.12.2018 https://catlakzemin.com/diyanet-protokolleri-ve-ailenin-mutlak-butunlugu-cercevesinde-hayatlarimiz-nasil-sekilleniyor/

Sonuç Yerine

Anti-feminist söylem ve LGBTİQ+'lara yönelik nefret söylemi çok uzun zamandır Türkiye'deki siyasal İslamcı ve milliyetçi grupların ortak yönelimi olageldi. Yine de bu bireysel saldırganlıkların özellikle sosyal medyada örgütlü bir harekete dönüşmesinin son zamanlarda ortaya çıkan bir olgu olduğu söylenebilir. Bu karşı hareket ilk olarak, 2012'deki "Benim Bedenim Benim Kararım" diyerek feminist grupların çok sayıdaki kadın örgütlenmesiyle birlikte kürtajın Türkiye'de fiilen suç haline getirilmesi girişimine karşı örgütlediği protestoların ardından, harekete geçmeye başladı[26] O gün bugündür söz konusu örgütlü hareket Batıdaki gibi iktidar partisi ile iç içe faaliyetlerini sürdürdü. Burada Alev Özkazanç'ın[27] da altını çizdiği üzere doğrudan toplumsal cinsiyet karşıtlığı üzerinden örgütlenen bir kitlesel hareketin Türkiye'de mevcut olduğunu ve bugün Türkiye'de toplumsal cinsiyet meselesinin sağın tüm kesimlerini birleştiren bir sembolik işlev gördüğünü söyleyemeyiz ancak yukarıdaki bölümde de ifade edildiği üzere Türkiye'de kadını anne, eş olarak kodlayıp ikincilleştiren bakış açısı sağ gelenek içinde toplumun kılcal damarlarına kadar o kadar kazılı ki iktidarın, Feride'nin deyimiyle "özellikle AB uyum süreciyle ortaya çıkan asgari bir kadına yönelik şiddetle mücadele" kaygısını giderek "ailenin bütünlüğünü zedeleyen faktörlerle mücadele"ye[28] evrilten faşizan yapısı cinsiyetçi, homofobik, toplumsal cinsiyet karşıtı uygulamalarını hayata geçirmesi için kitlelerin desteğine ihtiyaç duymadığını gösteriyor.

Kadınların her türlü baskıya rağmen hız kesmeden daha da kalabalık ve coşkulu olarak yer aldıkları 2019 yılının 8 Mart'ında Cumhurbaşkanı ve AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan'ın 8 Mart gece yürüyüşüne katılan kadınları "ezanı ıslıkladılar" diyerek hedef göstermesinin ardından "Ezana uzanan eller kırılsın" sloganları atan bir grubun Taksim'de toplanıp Kürt-düşmanı refleksi de yanına katarak HDP il binasına yönelmesi örneğinde olduğu gibi taban örgütlenmeleriyle değil "güdümlü kıtalar" biçiminde hareket eden ve nafaka karşıtı erkekler grubu örneğinde olduğu gibi Batıdakinin aksine süreklilik arz etmeyen bir kitlesellikleri söz konusu.

Kaynakça

Çağatay, Selin (2018) "Women's Coalitions beyond the Laicism–Islamism Divide in Turkey: Towards an Inclusive Struggle for Gender Equality?" *Social Inclusion* (ISSN: 2183–2803) 2018, Volume 6, Issue 4, ss. 48–58**.**

[26] Funda Hülagü (2020), "Türkiye'de Örgütlü Feminizm Anlık Görüntü", H. Böll Stiftung. https://tr.boell.org/tr/2020/09/14/turkiyede-orgutlu-anti-feminizm-anlik-goruntu. (İndirilme tarihi: 03.05.2021).

[27] Alev Özkazanç, (2019) "Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler, Otoriter Popülizm ve Türkiye", KAOS-GL https://kaosgl.org/haber/toplumsal-cinsiyet-karsiti-hareketler-otoriter-populizm-ve-turkiye. İndirilme tarihi: 05.06.2021.

[28] Eralp, age.

Fangen, Katherine (2021), "Kinder, Kirche and Küche - Gender and family rhetoric of the German far right"

https://brill.com/view/journals/rag/6/2/article-p187_4.xml?language=en. İndirilme tarihi: 08.05.2021.

Garbagnoli, Sara 'Against the Heresy of Immanence: Vatican's "Gender" as a New Rhetorical Device Against the Denaturalization of the Sexual Order'

https://brill.com/view/journals/rag/6/2/article-p187_4.xml?language=en İndirilme tarihi: 08.06.2021.

Hülagü, Funda (2020), "Türkiye'de Örgütlü Feminizm Anlık Görüntü", H. Böll Stiftung. https://tr.boell.org/tr/2020/09/14/turkiyede-orgutlu-anti-feminizm-anlik-goruntu. (İndirilme tarihi: 03.05.2021).

Kerestecioğlu, İnci Özkan (2013), "Mahremiyetin Fethi: İdeal Aile Kurgularından İdeal Aile Politikalarına", Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün Mü? 09–10 Kasım 2013 Düzenleyen: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Konferans Kitabı, 10.

Koruou, Nur Sinem (2020) "Right Wing Populism And Anti-Gender Movements: The Same Coin With Different Faces" Global Political Trends Center (GPoT) https://www.jstor.org/stable/resrep25189.

Kovanlıkaya, Çağlayan (2014) "Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Kadın Yurttaşın İnşasında Ataerkil Zihniyet Şiddeti" içinde Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları", Der. Güney Çeğin- İbrahim Şirin, İletişim Yayınları, ss. 435-475.

Kováts, Eszter and Maari Põim (eds) (2015), "Gender as Symbolic Glue: The Position and Role of Conservative and Far Right Parties in the Anti-Gender Mobilizations in Europe" , FEPS ve FES işbirliğiyle
https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/11382.pdf (İndirilme tarihi: 03.05.2021)

Özdemir, H., Demirkanoğlu Y. (2015) "Türkiye'de Muhafazakâr Sağ Pencereden Kadına Bakış" KAÜ İİBF Dergisi, 6(10), 223-248.

Özkazanç, Alev (2019) "Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler, Otoriter Popülizm ve Türkiye", KAOS-GL

https://kaosgl.org/haber/toplumsal-cinsiyet-karsiti-hareketler-otoriter-populizm-ve-turkiye. İndirilme tarihi: 05.06.2021.

Sosa, Lorena (2021), "Beyond gender equality? Anti-gender campaigns and the erosion of human rights and democracy"

https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0924051921996697 İndirilme tarihi: 10.06.2021.

Şerifsoy, Selda S. (2013). "Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi:1928-1950" içinde *Vatan Millet Kadınlar*. 167-201. İstanbul: İletişim Yayınları.